تبیین و شناخت پیشران‌های کارآفرینی و کارکردهای رقابت‌پذیری در مناطق روستایی (نمونه موردی: بخش چشمه‌ساران شهرستان آزادشهر)

وحید مشفقی*، یحیی جعفری**، صدیقه حسینی‌حاصل***، ایران احمدی****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۲۲
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۷/۱۳

چکیده
کارآفرینی و ایجاد رقابت‌پذیری، در عصر جهانی‌سازی و با گسترش پهنه‌های تسلط و کارکرد آن امری گریزناپذیر برای پویایی و دینامسیم فضا می‌باشد. این مبحث به‌خصوص در نواحی روستایی برای جلوگیری از رکود و انزوای فضایی، با توجه به اهمیت‌یابی شهرها به‌عنوان نقاط ثقل توسعه و تحول فضا در عصر جهانی شدن، امری بسیار حیاتی می‌باشد. در این پژوهش، با هدف‌گذاری کاربردی و با روش‌شناسی «توصیفی – تحلیلی» تلاش شده‌است تا به تبیین و شناخت پیشران‌های کارآفرینی و کارکردهای رقابت‌پذیری روستایی به‌عنوان محرک‌های توسعه‌مندی فضا در مناطق روستایی بخش چشمه‌ساران شهرستان آزادشهر در استان گلستان پرداخته شود. گردآوری داده‌ها به شیوه کمی و کیفی با روش پیمایشی و داده‌های آمارنامه‌ای اتفاق افتاده‌است. جامعه نمونه در بخش کیفی، اعضای شورای اسلامی و دهیاران مناطق روستایی بخش چشمه‌ساران بوده‌است. ابزار تحلیلی پژوهش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) برای شناخت پیشران‌های تبیین‌کننده کارآفرینی و تحلیل تناظری برای شناخت کارکردهای رقابت‌پذیری نواحی روستایی در بخش چشمه‌ساران بوده‌است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که پیشران‌های تبیین‌کننده کارآفرینی روستایی در بخش چشمه‌ساران با تبیین ۷٤ درصد از واریانس داده‌ها، پنج پیشران اقتصادی، زمینه‌ای، زیرساختی، سرمایه اجتماعی و دانش می‌باشد. نتایج تحلیل عاملی نشان داد، چهار روستای فارسیان، کاشیدار، وامنان و وطن به‌عنوان روستاهای دارای ظرفیت‌های کارآفرینی شناسایی می‌شود. زمینه‌ها و فرصت‌های کارآفرینی در این روستاها متفاوت از یکدیگر است. همچنین تحلیل شناخت کارکردهای رقابت‌پذیری در نواحی روستایی بخش چشمه‌ساران زعفران و گیاهان داروئی، مرغداری، صنایع چوبی و گردشگری فعالیت‌های رقابت‌پذیر نواحی روستایی منطقه موردمطالعه هستند. براساس نتایج تحلیل تناظری مشخص شد، روستاهای وامنان، فارسیان و سوسرا روستاهای رقابت‌پذیر بخش چشمه‌ساران می‌باشند. این روستاها در کارکردهای رقابت‌پذیر شناسایی شده، واجد تخصص می‌باشند. درنهایت باید گفت، با توجه به وجود افراد کارآفرین در روستاهای وامنان و فارسیان، ظرفیت‌های ارتقاء رقابت‌پذیری در این روستاها بیشتر از روستاهای سوسرا و وطن می‌باشد.

کلمات کلیدی: کارآفرینی، رقابت‌پذیری، کارکرد تخصصی، بخش چشمه‌ساران.

* استادیار، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. moshfeghivahid@gmail.com
** دانشجوی دکتری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.
*** دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، معاون برنامه‌ریزی و هماهنگی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران، ایران.
**** کارشناس ارشد طراحی محیط‌زیست، مدیرعامل مهندسین مشاور آریاشهر پایدار. ایلام. ایران

مقدمه

در عصر جهانی شدن مهم‌ترین محرک توسعه و پویایی فضایی و جریانات تبیین‌کننده تعالی و پیشرفت در قالب مقوله رقابت‌پذیری و وجود بنیان‌های آن در گسترهای فضایی ترسیم می‌گردد (Harpa,2017). رقابت‌پذیری که عمدتاً مفهومی اقتصادی تبیین و تعریف شده‌است، در راستای همگرایی اقتصادی جهانی، شاخصی برای پویایی و توسعه فضایی قلمداد شده‌است تا از آن طریق شهرها و مناطق جغرافیایی برای عقب نماندن از جریان توسعه به تقویت بنیان‌های توسعه‌مندی خود پرداخته و بتواند پویایی و توسعه مکانی و فضایی خود را تداوم بخشد (Hong,2009: 106). رقابت‌پذیری معیاری کلیدی برای ارزیابی درجه موفقیت کشورها در میدان رقابت‌های سیاسی، اقتصادی و تجاری به‌حساب می‌آید. بدین‌معنی که هر کشور، منطقه، شهر یا مناطق روستایی که از توان رقابتی بالایی در بازارهای رقابتی برخوردار باشد، می‌توان گفت که رقابت‌پذیری بالاتری دارد (داداش‌پور و احمدی، ۱۳۸۹ :۵۳). در حقیقت، رقابت‌پذیری اشاره به فرایند پویای کسب دارایی‌ها و منابع، تبدیل آن‌ها به مزیت‌های رقابتی و مدیریت آن‌ها به‌وسیله یک استراتژی برای دستیابی به موقعیت رقابتی برتر دارد (رحمان سرشت و صفاییان، ۱۳۹۰ :۷۷).

در بین با توجه به شهری شدن مفهوم رقابت‌پذیری و تسلط جهانی شدن با ابزار تحول‌بخشی چون شهرها، نباید از روستاها در این فرایند غافل گردید (Dinis,2007: 10). روستاها که از دیرباز به‌عنوان هسته‌های مولد فضایی در پهنه‌های منطقه‌ای مطرح بوده‌اند امروزه با توجه به عطف ویژه به شهرها در راستای اقتضای زمان، دچار انزوا و رکود مکانی و فضایی گردیده‌اند. این رکورد و انزوای فضایی با محرکه‌های چون مهاجرت، فقر منابع توسعه و تغییر سلایق تولید و توزیع شاخص‌های مرتبط باکیفیت زندگی در دهه‌های اخیر، به‌خصوص در کشورهای درحال‌توسعه تشدید شده است (شهرکی، ۱۳۹۷؛ Schaller et al.,2018: 736). ایجاد محرکه‌های رقابت‌پذیری در این مناطق و تشخیص تخصص‌های واقعی در فرایند تولید و توزیع منابع در ساخت‌یابی و نقش‌یابی فضایی مناطق روستایی با توجه به کیفیت تحولات رخداده و اقتضای زمان از ضروریات اساسی برای رونق‌دهی و جریان‌سازی به خدمات و منابع توسعه از این مکان‌ها و به این مکان‌ها می‌باشد (Dinis,2006: 10-11).

یکی از محرکه‌های اصلی و توانمند در راستای رقابت‌پذیر نمودن روستاها، کارآفرینی و تحقق آن در مناطق روستایی می‌باشد (Yamoah & Arthur,2019). مفهوم کارآفرینی روستایی با طرح مباحثی مانند تأمین معیشت، بهره‌وری از منابع، اشتغال‌زایی، توانمندسازی، و سایر مباحث جذاب مرتبط با توسعه، نقش برجسته‌ای در ادبیات توسعه روستایی یافته‌است (کشاورز،۱۳۹۷: ۷٦٦) درواقع، کارآفرینی روستایی عبارت است از ایجاد کسب‌وکاری جدید که یک تولید یا فعالیت جدید، یا بازار جدیدی را برای دارایی‌های مکانی روستایی معرفی نموده و یا از فناوری جدیدی در راستای توسعه و رونق فعالیت‌ها و کسب‌وکار در محیط روستایی استفاده کند (Burnett and Danson, 2017: 26). در راستای اهمیت کارآفرینی در رقابت‌پذیری و توسعه مناطق روستایی، اقتصاددانان آن را مهم‌ترین پیشران توسعه اقتصادی روستاها، سیاست‌مداران آن را یک راهبرد کلیدی برای جلوگیری از اغتشاشات و ناآرامی در روستاها و همچنین توسعه درون‌زای مکانی، کشاورزان و روستاییان آن را ابزاری برای بهبود درآمد خویش و

زنـان آن را امکـانی بـرای اشـتغال در مجـاورت محـل سـکونت در راسـتای خودمختـاری و اسـتقلال خـود می‌دانند (ملک سعیدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱٤۳).

بنابراین با توجه به اهمیت روستاها در ایجـاد تـوازن و پایـداری توسـعه منطقـه‌ای و ایجـاد تحـرک و پویـایی فضایی در سلسله‌مراتب توسعه در قالـب آمـایش بهینـه سرزمین، توجه به رقابت‌پذیری روستا می‌توانـد از بعـد تقویت کارآفرینی آن‌ها نقش بسزایی در پایداری توسعه این مناطق در برابر تحولات و رشد و توسعه روزافـزون شهرها باشد. با این زمینه و اهمیت مسئله رقابت‌پـذیری و تبیـین نقـش کـارآفرینی در رقابـت‌پـذیری منـاطق روسـتایی، در ایـن پـژوهش منـاطق روسـتایی بخـش چشـمه‌سـاران شهرسـتان آزادشـهر بـه‌عنـوان بسـتر موردمطالعه انتخاب شده‌است. استان گلستان بـه لحـاظ سهم جمعیت روستایی رتبه دوم را در بـین اسـتان‌هـای کشور داراست. در این استان حدود ٤۷ درصد جمعیـت (۸۷۰ هزار نفر) در سکونتگاه¬هـای روسـتایی زنـدگی می‌کنند. این تعداد جمعیـت روسـتایی از جمعیـت کـل استان‌هـای ایـلام، خراسـان جنـوبی، خراسـان شـمالی، سمنان و کهکیلویه و بویر احمد بیشتر است به عبـارتی این مقایسه اهمیت توجه به جمعیت روستایی را در این استان برای نظام برنامه‌ریزی آشکار می‌سازد. با مـروری بر الگوهای توسعه روستایی در سطح ملی و بین‌المللـی ملاحظه می‌گردد که اتکا به جامعه محلـی بـا محوریـت افـراد کـارآفرین و خـلاق نقـش بـه‌سـزایی در توسـعه کسـب‌وکارهـا و توسـعه روسـتایی دارد. در بخـش چشمه‌ساران بـیش از ۸۰ درصـد جمعیـت آن در نقـاط روستایی سکونت دارند این کانون‌های روستایی به‌دلیـل فاصله زیادی که با کانون‌های شهری برتر استان (مرکـز استان و شهرستان) دارند همواره با تهدیدهای کاهش یـا بـه عبـارتی تخلیـه جمعیتـی روبـرو هسـتند. وجـود ظرفیت‌های محیطـی فـراوان بـه همـراه الگـوی موفـق کارآفرینی در بخش چشمه‌ساران نشان مـی‌دهـد کـه بـا تکیـه‌بـر افـراد خـلاق و کـارآفرین محلـی مـی‌تـوان فعالیـت‌هـای اقتصـادی ایـن بخـش را متحـول کـرد. ازسوی‌دیگر جهت‌گیری برنامه‌های توسعه در سطح ملی و استانی با محوریت توسـعه اقتصـادی و اشـتغال‌زایـی روستایی، توجیه‌گر انجـام پـژوهش‌هـایی در ارتبـاط بـا نقش رقابت‌پذیری در توسعه روستایی است تـا از ایـن راه مسیر رسیدن به هدف فراهم گردد. همچنـین بخـش چشمه‌ساران به‌دلیل وجود نمونه‌های موفق کارآفرینی و تحولات مثبت اقتصادی، در کانون توجه قرارگرفتـه کـه در صوت تکمیل روندهای کنـونی مـی‌توانـد بـه‌عنـوان الگویی موفق در سطح استان و کشور مورداستفاده قـرار گیرد. موارد یادشده باعث شده‌است تا در ایـن پـژوهش هدف اساسی پاسخ بـه سـه سـؤال اصـلی ذیـل باشـد: نخست :عوامل یا پیشـران‌هـای تبیـین‌کننـده کـارآفرینی روسـتایی در بخـش چشـمه‌سـاران کدامنـد؟ دوم: کارکردهای محرک رقابـت‌پـذیری در منـاطق روسـتایی بخش چشمه‌ساران کدامند؟

مبانی نظری

در عصر جهانی شدن، رقابـت‌پـذیری بـه‌خصـوص در سطح منطقه‌ای به‌مثابه یکی از رویکردهای نوین توسـعه منطقـه‌ای و محـرک پویـایی اقتصـادی و اجتمـاعی و فرهنگی این مناطق می‌باشد (داداش‌پور، احمدی، ۱۳۸۹: ۵۱). در حقیقت، یکی از پیامدهای جهانی شدن، ظهـور اقتصادهای منطقه‌ای قدرتمندی است که تولید ناخـالص منطقه‌ای برخی از آن‌ها خیلی زیادتر از تولیـد ناخـالص ملـی بیشـتر کشورهاسـت (Zegarra ,2014:5371 & Charles). به اعتقاد برنامه‌ریزان توسعه، این منـاطق‌انـد که محرک اصـلی اقتصـاد ملـی هسـتند و نـه کشـورها. بنابراین در شرایط جهانی فعلـی، نـه‌تنهـا شـرکت‌هـا و

کشورها، بلکه مناطق هم با یکدیگر رقابت می‌کنند تا با دستیابی به مزیت رقابتی در اقتصاد جهانی و دسترسی به بازارهای جدید، به یک مزیت‌های رقابتی منطقه‌ای برسند. در واکنش به این انگاره است که از دهه ۱۹۹۰ میلادی، ایده رقابت‌پذیری منطقه‌ای مبنی بر نقش موقعیت جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی بر رقابت-پذیری و صرفه‌های اقتصادی ناشی از جهانی شدن، در محافل عمومی سیاسی کشورهای توسعه‌یافته و برخی کشورهای درحال‌توسعه به یک موضوع غالب تبدیل شده‌است (داداش‌پور و احمدی، ۱۳۸۹: ۵۲).

رقابت‌پذیری رویکردی است که مسئولیت‌پذیری نهادهای محلی و منطقه‌ای را برای تلاش در راستای بهبود کیفیت زندگی اقتصادی و اجتماعی بالا برده تا بتوانند در فرایند تعالی و توسعه‌مندی فضایی و مکانی سهمی داشته باشد (Serbu,2014: 14). در ادبیات مربوط به پایداری توسعه در سطح منطقه‌ای، توازن هنگامی تحقق می‌باید که روستاها نیز به‌مانند شهرها بتوانند مظاهر و نمودهای توسعه را در خود به نمایش بگذارند. این مقوله در حالی است که در عصر جهانی‌سازی یکی از شاخص‌های پایداری توان رقابت‌پذیری روستایی و شهری با همدیگر می‌باشد (Vázquez & Hernandez,2014: 15).

پورتر معتقد است به‌جای مزیت نسبی که نمی‌تواند ارتقای صرفه‌های ناشی از مقیاس، شبکه‌ها و ائتلاف راهبردی شرکت‌های بزرگ، اهمیت رو به رشد انتقال فناوری و مواردی ازاین‌دست را توضیح دهد، باید در پی دستمایه جدیدی باشیم و آن رقابت‌پذیری است. رقابت‌پذیری تابعی است از پیش‌رونده پویا، نوآور و حائز قابلیتی برای تغییر و ارتقاء؛ چیزهایی که در چارچوب مدل قدیمی مفید به‌نظر می‌رسند، با کاربست این چارچوب جدید، نتیجه معکوس به بار می‌آورند. در جای دیگری هم توضیح می‌دهد که: «شکوفایی اقتصادی به ارث نمی‌رسد، خلق می‌شود. برخلاف آنچه اقتصاددانان نئوکلاسیک قائل بودند شکوفایی اقتصادی از دل مواهب طبیعی، میزان نیروی کار، نرخ سود بانکی و یا ارزش واحد پول بیرون نمی‌آید؛ بلکه رقابت‌پذیری یک کشور [یا منطقه] به ظرفیت صنایع و فعالیت‌های آن در نوآوری و ارتقاء بستگی دارد» (Porter, 1990:73).

یکی از پیشران‌های خلق‌کننده رقابت‌پذیری منطقه‌ای به‌خصوص در مناطق روستایی که نسبت به مناطق شهری در عرصه رقابت‌پذیری منطقه‌ای توان کمتر و توجه کمتری به خود معطوف کرده‌اند کارآفرینی روستایی است. به اعتقاد هارپا، کارآفرینی می‌تواند چرخ‌های رقابت‌پذیری در مناطق روستایی به حرکت درآورده و دینامیک فضایی حاصل از کارکردهای توسعه را در روستاها محقق سازد (Harpa,2017:966). وجود پیشران‌های تولیدی همچون کشاورزی، مواد غذایی، صنایع کارگاهی کوچک و تولیدات دامی و غیردامی و حتی گردشگری روستایی می‌تواند به‌عنوان محرکه‌های کارآفرینی پایدار و متقابلاً رقابت‌پذیری این مناطق را در عرصه برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای فراهم سازد (Cerro et al.,2017: 253; Arthor & Yamoah,2019:152-153).

با توجه به مقیاس تولید و جایگاه نقاط روستاها در سلسله‌مراتب سکونتگاهی، نمی‌توان تصوری عمومی و همه‌جانبه از صرفه‌های ناشی از مقیاس در روستاها به‌عنوان واحدهای تولیدی خرد داشت. همین مسئله سبب تضعیف اقتصاد روستاها شده‌است (فلاح حقیقی، ۱۳۹۶: ۱۱۶؛ Ozment &Martin,1990:278). به‌گونه‌ای که عملاً روستاها درگیر فرایندهای خام‌فروشی، دلالی و واسطه‌گری‌های مالی هستند و ارزش‌افزوده فعالیت‌های اقتصادی- تولیدی روستاها در عملاً به روستاها بازنمی‌گردد. همین مسئله باعث می‌شود اقتصاد

روستاهای کشور تضعیف شده و روستاها هم از نظر نقش‌پذیری در ساختار فعالیت کشور و هم از نظر بهره‌وری نیروی انسانی با مشکلات عدیده‌ای مواجه شوند (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۷). بازتاب فضائی این پدیده به نقش‌پذیری کم روستاها در سازمان فضائی مناطق در کشور، روند فزایند تخلیه روستاها، عدم تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در روستاها، عدم شکل‌گیری و تکمیل زنجیره‌های تولید و ارزش در تولیدات و محصولات روستایی و درنتیجه توسعه‌نیافتگی روستاها و افزایش شکاف میان شهر و روستا می‌انجامد (عزیزپور و شمسی،۱۳۹۳: ۱۰۶).

در ادبیات برنامه‌ریزی منطقه‌ای خوشه‌ای شدن را پاسخی برای مشکل تولید منفرد و مستقل واحدهای تولیدی- صنعتی می‌دانند. خوشه‌ای شدن مزیت‌های شبکه‌ای شدن، نوآوری و یادگیری، افزایش بهره‌وری و از همه مهم‌تر قدرت رقابت را افزایش می‌دهد. بازتاب فضائی این مسئله در سطح منطقه، شکل‌گیری شبکه‌های هم پیوند روستایی و تخصص‌های منطقه‌ای و ایجاد محیط‌های نوآوری است که از یکسو ظرفیت‌های کارآفرینی را ارتقا داده و از سوئی دیگر محیط جذاب برای سرمایه‌گذاران ایجاد می‌کند. تداوم این مسئله به توسعه منطقه‌ای می‌انجامد (هادی زنوز و برمکی، ۱۳۹۰: ٦).

به‌عبارتی‌دیگر، ضعف ساختار اقتصادی روستاها و عدم شکل‌گیری خوشه‌های تولیدی سبب می‌شود ظرفیت-های سکونت و نظام‌یابی فضایی شبکه سکونتگاهی روستایی تضعیف گردد. در این راستا ارتقای کارآفرینی روستایی می‌تواند منجر به شکل‌گیری رقابت‌پذیری برای توسعه در این مناطق گردد (Korsgaard et al., 2015). به تعبیر پورتر یک بنگاه به دو طریق تمایز یا مقیاس تولید می‌تواند رقابت‌پذیر شود (Porter, 1990).

با توجه به اینکه روستاها منفرداً توان تولید بزرگ مقیاس را ندارند، راه‌حل را باید در ایجاد خوشه‌ها فعالیتی جست‌وجو نمود. شبکه‌بندی روستاها، علاوه‌بر ایجاد ظرفیت‌های تولیدی بزرگ مقیاس، فرصت‌های کارآفرینی، امکان ایجاد روابط مکمل تولیدی و توسعه و تکمیل زنجیره‌های تولید را افزایش می‌دهد(Korsgaard et al., 2015).

کارآفرینی روستایی ازآنجاکه پدیده‌ای است که نه‌تنها در حوزه کشاورزی و عرصه روستاها بلکه در بخش صنعت و شهرک‌های اقماری و مجاور شهرها (فضاهای میانه) نیز پیگیری می‌شود؛ نه‌تنها می‌تواند پاسخ مناسبی به دگرگونی‌های نوظهور در حیطه توسعه روستایی باشد بلکه مواردی همچون پایداری، جهانی شدن و رویکردهای جنسیتی و درنهایت رقابت‌پذیری در مناطق روستایی را به‌دنبال داشته باشد. درواقع می‌توان گفت که کارآفرینی روستایی به‌عنوان یکی از راهبردهای توسعه روستایی، هم از ویژگی‌ها و رهاوردهای مکتب نوسازی که بر انباشت سرمایه، افزایش سطح زیر کشت و بهره‌وری به‌منظور افزایش تولید تأکید می‌کند نشان دارد و هم از پروژه‌های تعریف‌شده ذیل مکتب وابستگی که بر کارگران خرده‌پا و فقرای روستایی و نیز توانمند نمودن آن‌ها تکیه می‌کند. کارآفرینی در روستا همچنین به کشاورزی چندکارکردی و چند پیشه‌گی در روستاها ربط داده شده‌است (شهرکی،۱۳۹٦: ۷۰).

در جمع‌بندی مطالب می‌توان گفت، در این پژوهش مدل هارپا مبنای تئوریک قرار گرفته‌است. این مدل به‌دلیل جامعیت و البته استفاده از شاخص نوآوری و خلاقیت و آموزش و توجه به نقش هدایت‌کننده رقابت‌پذیری انتخاب شده‌است. رقابت‌پذیری منطقه‌ای قائل به احصاء نقش تخصصی مناطق است. مناطق رقابت‌پذیر بهره‌وری بالاتری نسبت با سایر مناطق

دارند. توسعه زیرساخت‌های دانشی، ظرفیت‌های کارآفرینی، تمرکز نیروی کار متخصص، توسعه صنایع تبدیلی و فراوری، تکمیل زنجیره ارزش و روابط خوشه‌ای از ویژگی‌های این مناطق است (شریف‌زادگان، طوسی، ۱۳۹٤: ۱۷). چنانچه در تصویر شماره ۱ نمایش داده شده‌است، تبیین و شناخت پیشران‌های کارآفرینی و کارکردهای رقابت‌پذیری در مناطق روستایی، نیازمند توجه به جنبه‌های؛ نیروی انسانی، بازار، شبکه‌های زیرساختی، زیرساخت‌های دانشی و فناوری و ظرفیت‌های محیطی و طبیعی است. کارآفرینی روستایی می‌تواند به‌عنوان یکی از پیشران‌های تقویت‌کننده رقابت‌پذیری در مناطق روستایی قلمداد شده و در سطح توسعه منطقه‌ای سهم بسزایی را برای مناطق روستایی به‌دنبال داشته باشد.

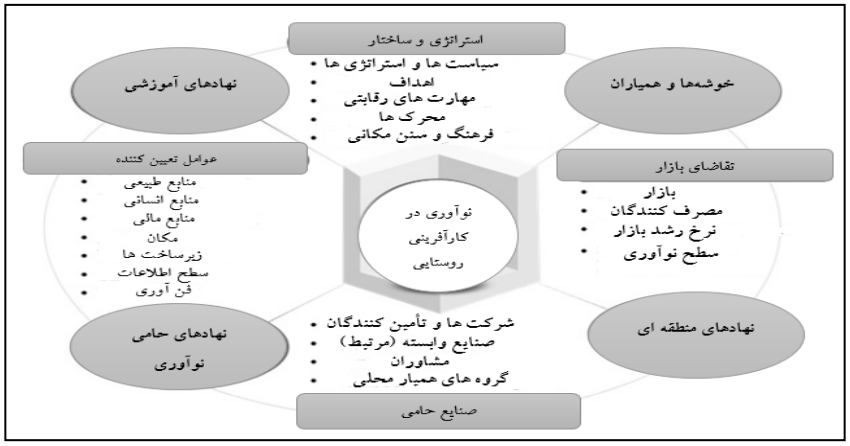

ت ۱. مدل رقابت‌پذیری براساس نوآوری در کارآفرینی روستایی منبع: **Harpa,2017: 967**.

روش تحقیق

مطالعه حاضر با هدف‌گذاری کاربردی و با روش‌شناسی «توصیفی- تحلیلی» به انجام رسیده‌است. برای گردآوری داده‌های توصیفی به روش کتابخانه‌ای و مراجعه به اسناد آمارنامه‌ها و مراجع معتبر مرتبط با مسئله پژوهش و محدوده موردمطالعه اقدام شده‌است. در این پژوهش همچنین برای گردآوری داده‌های کمی یا بخش تحلیلی پژوهش از روش پیمایش میدانی با ابزار پرسش‌نامه که از اعضای شورای اسلامی روستاها و دهیاران روستاهای بخش چشمه‌ساران و همچنین اطلاعات آماری مربوط به بخش چشمه‌ساران شهرستان آزادشهر استفاده شده‌است. علاوه بر داده‌های رسمی مربوط به اشتغال در گروه‌های فعالیتی، برای هر یک از فعالیت‌های موجود در هر روستا سؤال جداگانه‌ای در مورد شاخص‌های ۱٦گانه پرسیده شد. براین‌اساس ۱۲۸ پرسش‌نامه تکمیل شد.

فرایند کار شامل دو مرحله است. در اولین گام، ۱٦ شاخص برای سنجش کارآفرینی تعیین از روش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) تعیین می‌شود. با استفاده از ضرایب عاملی محاسبه‌شده، روستاها براساس ظرفیت‌های کارآفرینی سطح‌بندی می‌شوند. در گام دوم؛ ازآنجاکه مزیت رقابتی پدیده‌ای نسبی و معطوف به عملکرد سایر بازیگران است، برای تبیین و تحلیل کارکردهای رقابت‌پذیری در این محدوده از تحلیل تناظر استفاده شده‌است. تحلیل تناظری براساس همبستگی میان ستون و سطر (در این گزارش، روستا و

فعالیت)، همبستگی میان عوامل را در یک ساختار دوبعدی ترسیم می‌کند. ازاین‌روی می‌تواند فعالیت‌های تخصصی و منحصربه‌فرد یک منطقه و تخصص‌های هر روستا را در یک منطقه به‌طور هم‌زمان نشان دهد (نمودار شماره ۱).

محدوده موردمطالعه شامل بخش چشمه‌ساران در شرق شهرستان آزادشهر است. به لحاظ موقعیت استقرار و هم‌جواری این منظومه روستایی از شمال با بخش مرکزی شهرستان، از شرق با شهرستان مینودشت، از غرب با شهرستان رامیان و از جنوب با استان سمنان مجاور است. این منظومه (بخش چشمه‌ساران) به دو دهستان به نام‌های چشمه‌ساران و خرمارود جنوبی تقسیم می‌گردد.

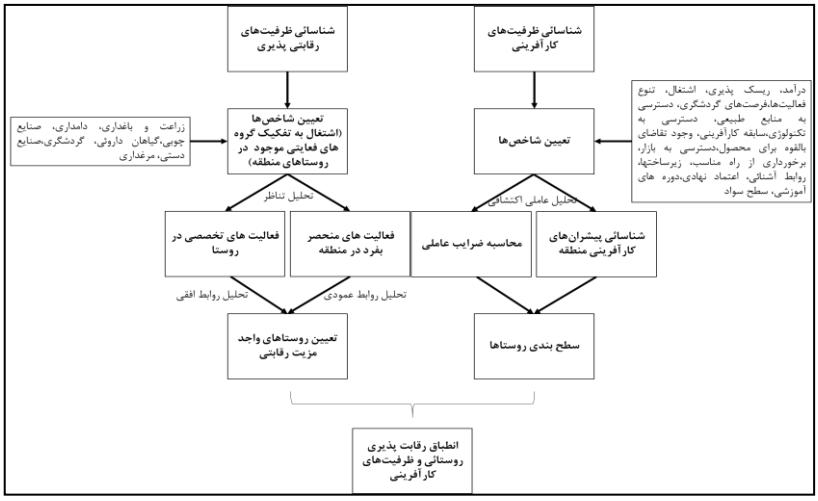

ن ۱. مدل مفهومی فرایند اجرای پژوهش.

در بخش چشمه‌ساران، بیش از ۸۰ درصد از جمعیت در کانون‌های روستایی سکونت دارند. بررسی نرخ رشد جمعیت در یک دوره بلندمدت ۲۰ساله به تفکیک دهستان نشان می‌دهد که در دهستان خرمارودجنوبی در دوره موردبررسی (۷۵-۹۵) نرخ رشد جمعیت ۲ درصد و در دوره کوتاه‌مدت (۱۳۹۰-۱۳۹۵) نرخ رشدی برابر با ۱ درصد را تجربه کرده‌است. دهستان چشمه‌ساران در دوره بلندمدت (۷۵-۹۵) نرخ ۲/۰- درصد و در دوره کوتاه‌مدت (۱۳۹۰-۱۳۹۵) نرخ رشد ۹/۰- درصد را تجربه کرده‌است. این دهستان در سطح شهرستان آزادشهر (دارای ٤ دهستان) تنها دهستانی است که نرخ رشد منفی را تجربه کرده‌است. تصویر شماره ۳ توزیع جمعیت در بخش چشمه‌ساران را نشان می‌دهد.

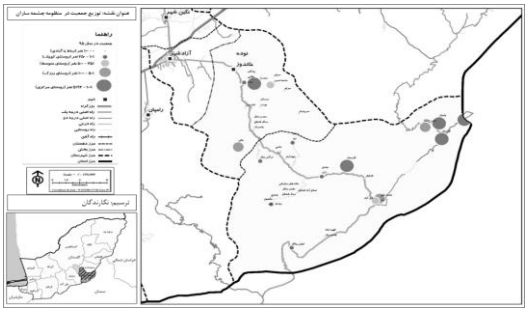

ت ۳. نقشه موقعیت و توزیع جمعیت در محدوده موردمطالعه.

در جدول شماره ۱ شاخص‌های منابع انسانی به تفکیک هر روستا آورده شده‌است. بیشترین نرخ مشارکت اقتصادی چشمه‌ساران مربوط به روستای حاجی‌آباد با ٤٦.٦٧ درصد و سپس روستاهای کاشیدار و معصوم‌آباد و در مقابل کمترین نرخ مشارکت اقتصادی مربوط به روستای رودبار با ۲۵.۸۹ درصد و سپس روستاهای مهدی‌آباد و وطن قرار گرفته‌اند. در نمودار شماره ۲ میزان مشارکت اقتصادی روستاها نشان داده شده‌است. نرخ اشتغال نسبت جمعیت شاغل به جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ضرب در ۱۰۰ می‌باشد که نشانه‌ای از پویایی و تحرک جامعه در بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی می‌باشد.

ردیف	نام آبادی	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ اشتغال کل	ردیف	نام آبادی	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ اشتغال کل
۱	حاجی‌آباد	٤٦.٦٧	۱۰۰.۰۰	۱۱	خوش ییلاق	۳۷.٦۳	۸٤.۹۳
۲	کاشیدار	٤٤.۰۵	۹۳.۹۲	۱۲	تیل‌آباد	۳۷.۵۲	۸۰.۱۸
۳	معصوم‌آباد	٤۱.۳۸	۹۱.٦۷	۱۳	فارسیان	۳٦.٦٤	۸۲.۸۳
٤	نرگس چال	٤۱.۳۰	۹٤.۷٤	۱٤	رحیم‌آباد	۳۵.۲۹	۹۷.۲۲
۵	قشلاق	٤۱.۰۷	۱۰۰.۰۰	۱۵	محمدعلی‌آباد	۳۵.۲۸	۸٦.۹٦
٦	وامنان	۳۹.۵۰	۹۰.۲٤	۱٦	سیب چال	۳۵.۱۰	۹۰.٤۱
۷	سرای محمدحسین	۳۹.٤۹	۹۵.٤۱	۱۷	سوسرا	۳۳.٤۸	۹۱.۳۰
۸	نراب	۳۹.۱۰	۹۰.۳۱	۱۸	وطن	۳۳.۰۷	۹٤.۹۰
۹	اسلام‌آباد قشلاق	۳۸.٦۰	۵۹.۰۹	۱۹	مهدی‌آباد	۳۱.۳۱	۹٦.۷۷
۱۰	غزنوی	۳۸.۳۰	۸۸.۸۹	۲۰	رودبار	۲۵.۸۹	۷۲.۵۵

ج ۱ . مرکز آمار ایران- محاسبه نگارندگان.

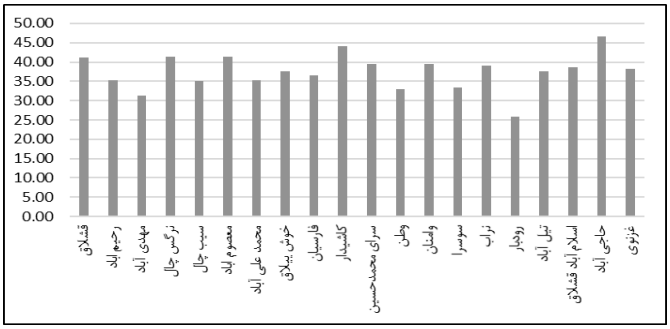

ن ۲. نمودار نرخ مشارکت اقتصادی روستاهای بخش چشمه‌ساران، مأخذ: مرکز آمار ایران، شناسنامه آبادی‌ها (۱۳۹۵)

در جدول شماره ۲ شغل اصلی روستاهای چشمه‌ساران نشان داده شده‌است که براین‌اساس شغل اصلی روستاهای این بخش و به‌عبارتی‌دیگر تخصص اصلی آن‌ها کشاورزی و دامداری می‌باشد. ساکنین روستاهای رودبار، سوسرا و وطن با توجه به قرارگیری این روستاها در مجاورت معادن ذغال سنگ به کار در این معادن مشغول می‌باشند و در آخر تولید نوغان‌داری یکی از شغل‌های اصلی ساکنین روستای سرای محمدحسین می‌باشد. باتوجه به اینکه کشاورزی و دامداری از شغل‌های اصلی روستاهای این بخش می‌باشد دوره‌های آموزشی کشاورزی و دامداری همچون تولید بهینه شالی، باغداری، پروش قارچ، کشت زعفران، ضدعفونی کردن بذر، مراقبت از دام که متولی آن سازمان جهاد کشاورزی می‌باشد در این روستاها تشکیل شده‌است.

یافته‌های تحقیق

در این مرحله از پژوهش ابتدا تلاش گردید تا متناسب با اهداف تعیین‌شده به شناسایی پیشران‌ها و عوامل

کارآفرینی روستایی در بخش چشمه‌ساران اقدام گردد. برای این کار از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده‌است. برای انجام تحلیل عاملی ابتدا شرط کفایت (آزمون‌های kmo & Bartlett's) نرمال بودن داده‌ها و همبستگی داده‌ها (Andy Field) مورد ارزیابی قرار گیرد. در این مرحله نتایج کفایت آزمون براساس سنجه KMO and Bartlett's نشان داد که داده‌های واردشده به میزان ۰/۷٤ معنادار بوده و کفایت آزمون مورد تأیید قرار گرفت.

روستا	شغل اصلی	روستا	شغل اصلی
اسلام‌آباد قشلاق	کشاورزی - دامداری	فارسیان	کشاورزی - دامداری
تیل‌آباد	کشاورزی - باغداری -دامداری	قشلاق	کشاورزی - دامداری
حاجی‌آباد	کشاورزی - دامداری	کاشیدار	کشاورزی - دامداری
خوش ییلاق	کشاورزی - دامداری	محمدعلی‌آباد	کشاورزی - دامداری
رحیم‌آباد	کشاورزی - دامداری	معصوم‌آباد	کشاورزی - دامداری
رودبار	کشاورزی - معدن - دامداری - باغداری	مهدی‌آباد	کشاورزی - دامداری
سرای محمدحسین	کشاورزی - معدن - دامداری - باغداری - نوغان‌داری	نراب	کشاورزی - دامداری
سوسرا	کشاورزی - دامداری -معدن	نرگس چال	کشاورزی - دامداری
سیب چال	کشاورزی - دامداری	وامنان	کشاورزی - دامداری
غزنوی	کشاورزی - دامداری -کارگری - کامیون داری	وطن	کشاورزی - دامداری - معدن

ج ۲. شغل اصلی روستاهای بخش چشمه‌ساران مأخذ: مطالعات میدانی نگارندگان.

براساس نتایج تحلیل عاملی، جدول واریانس کلی استخراج‌شده از داده‌ها، نشان از وجود پنج پیشران شناسایی‌شده داشت که ۷٤ درصد از واریانس داده‌ها را تبیین نمودند این ۵ پیشران براساس ماتریس چرخش یافته متغیرهای مؤثر در هر عامل براساس قدر مطلق ضرایب عاملی‌شان تعیین نموده و در زیرمجموعه خود نشان دادند. در جدول شماره ۳ زیر متغیرهای مرتبط به هر عامل با رنگ سبز نمایش داده شده‌است.

در ادامه نسبت به نام‌گذاری و تعیین ضریب عاملی هر گروه عاملی اقدام شده‌است. ضرایب عاملی از میانگین حسابی متغیرهای هر عامل محاسبه شده‌است. براین‌اساس مشخص می‌شود، که عامل وجود زمینه‌های کارآفرینی به‌واسطه دو متغیر سایقه کارآفرینی وجود تقاضای بالفعل مهم‌ترین عامل مؤثر بر کارآفرینی در روستاهای بخش چشمه‌ساران است. پس‌ازآن عامل سرمایه اجتماعی و عامل اقتصادی قرار دارند.تحصیلات در آخرین مرتبه از عوامل مؤثر بر کارآفرینی قرار می‌گیرد (جدول شماره ٤).

	Component				
	۱	۲	۳	٤	۵
دسترسی به بازار	۰.۰۸۰-	۱۲۷-.	٦۳٤.	-۰.۰۳٤	۲۵۹.
برخورداری از راه	۰.۰۹۱	۳٦۳.	۸۰۵.	-۰.۰۰۳	-۰.۰۲
زیرساخت‌ها	۱۰۵.	۰.۰۵۵	۸۲۵.	۱۲۰.	-۰.۰۳۲
درآمد	۷٤۰.	٤۰٤.	۱۰۳-.	۲۲٦-.	-۰.۰۰۸
سرمایه اجتماعی	۱۰٦.	۱۷٤.	۰.۰۷	۸۸۲.	۰.۰۳۹
سابقه کارآفرینی	۲٤۱.	۸۹۱.	۱۳۵.	۲۰۱.	۰.۰٤۱
ریسک‌پذیری	۸۱٤.	۱۸۸.	۲۹۷.	۲۸.	۱۷۱.
دوره‌های آموزشی	۱٦٤.	-۰.۰۹٤	۲۷۱.	۳۱۰.	۵۲٦.
اشتغال	٦۸۳.	-۰.۰۳٤	۱۷۰.	٤٤۷.	۱۱۰.
نهادهای عمومی-مردمی	۲٤۵-.	۳٤٦-.	۱٤-.	٦۰۲.	۲۲٤.
تنوع فعالیت‌ها	٦٤۰.	٤٤۹.	۱۹۲-.	-۰.۰٦۵	-۰.۰٦۸
فرصت‌های گردشگری	۸۱۱.	۱۵٦.	۸۱-.	-۰.۰۰۷	۱۰۱-.
دسترسی به منابع طبیعی کمیاب	۸۷٤.	۰.۰۹۵	۱۲۱.	۳۱.	-۰.۰۰۵
سواد	۰.۰٤۳	-۰.۰۹۳	-۰.۰۰۳	-۰.۰۰۸	۸۸۱-.
دسترسی به تکنولوژی	۷۰٦.	۱۳۰.	۰.۰۵۲	۵۷۸-.	۰.۰۵۲
وجود تقاضای بالفعل	۲٦٦.	۸۸٦.	۱۲۰.	۲۰۸-.	۰.۰۳
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.					
a. Rotation converged in 7 iterations.					

ج ۳. **ماتریس دورانی شناسایی پیشران‌ها و متغیرهای درونی تبیین‌کننده.**

در ادامه با استفاده از نرمال ضرایب عاملی و میانگین‌گیری امتیازات نمونه‌های محاسبه‌شده برای هر روستا، اقدام به خوشه‌بندی نواحی روستایی بخش چشمه سازان براساس ظرفیت کارآفرینی آن‌ها گردید که در جدول شماره ۵ تشریح شده‌است. براین‌اساس چهار روستای فارسیان، کاشیدار، وامنان و وطن به‌عنوان روستاهای دارای ظرفیت‌های کارآفرینی شناسایی می‌شود.

زمینه‌ها و فرصت‌های کارآفرینی در این روستاها متفاوت از یکدیگر است. روستای فارسیان به‌عنوان روستای هدف گردشگری و پایلوت گردشگری شهرستان، واجد ظرفیت‌های محیطی و کالبدی قابل‌توجهی است. وجود افراد کارآفرین در روستا که درزمینه گردشگری فعالیت می‌کنند از نکات قابل‌توجه این روستا است. لازم به ذکر است، ۲ تور گردشگری در روستا فعال است که با تورهای گردشگری بزرگ کشور همکاری دارد. این تورهای گردشگرانی از تهران و سایر استان‌های کشور را به روستای فارسیان می‌آورد.

نام عامل	عامل اول: اقتصادی	عامل دوم: زمینه‌های کارآفرینی	عامل سوم: زیرساختی	عامل چهارم: سرمایه اجتماعی	عامل پنجم: دانش
امتیاز	۰,۷۵۳	۰,۸۸۹	۰,۷۵۵	۰,۷۴۲	۰,۷۰۳
متغیرها	درآمد	سابقه کارآفرینی	دسترسی به بازار	نهادهای عمومی- مردمی	دوره‌های آموزشی
	ریسک‌پذیری	وجود تقاضای بالفعل	برخورداری از راه	سرمایه اجتماعی	سواد
	اشتغال		زیرساخت‌ها		
	تنوع فعالیت‌ها				
	فرصت‌های گردشگری				
	دسترسی به منابع طبیعی کمیاب				
	دسترسی به تکنولوژی				

ج ٤. **تشریح پیشران‌های تبیین‌کننده کارآفرینی در بخش چشمه‌ساران.**

ظرفیت کارآفرینی	روستاها
ظرفیت کارآفرینی کم	اسلام‌آباد قشلاق- تیل آباد- حاجی آباد- خوش ییلاق- رحیم‌آباد- رودبار- زمستان یورت- سرای محمدحسین- سوسرا- سیب چال- غزنوی- قشلاق- محمدعلی‌آباد-معصوم‌آباد- مهدی‌آباد- نراب- نرگس چال
ظرفیت کارآفرینی زیاد	فارسیان- کاشیدار- وامنان- وطن

ج ۵. **دسته‌بندی روستاهای بخش چشمه‌ساران براساس توان و ظرفیت‌های کارآفرینی.**

فعالیت‌های جانبی روستا و آموزش‌های عمومی که توسط میراث فرهنگی و گردشگری و جهاد کشاورزی به ساکنین داده شده‌است، زمینه توسعه فعالیت‌های جانبی در حوزه گردشگری را مهیا ساخته‌است. فروش محصولات سر زمین، امکان دستچین کردن محصولات، سه اقامتگاه بوم‌گردی در بالای روستا و دو اقامتگاه در پایین‌دست و در مجاورت رودخانه زمینه حضور گردشگران و اقامت آن‌ها را مهیا می‌نماید. تورهای گردشگری فارسیان، جاذبه‌های گردشگری سایر روستاها را نیز شامل می‌شود. نکته مهمی که باید موردتوجه قرار گیرد، استقبال روستائیان از فروش خانه‌های خود می‌باشد. این مهم سبب می‌شود روستائیان کمتر از فرصت گردشگری منتفع شوند و سرمایه‌داران بیرونی از آن بهره‌مند شوند. به‌عنوان نمونه یکی از اقامتگاه‌ها توسط یک سرمایه‌گذار در استان تهران خریداری شده‌است و یکی از روستائیان در ازای پیگیری امور واگذاری و اسکان ساکنان دستمزد می‌گیرد.

وامنان را می‌توان مطرح‌ترین روستای بخش چشمه‌ساران در زمینه ظرفیت‌های کارآفرینی دانست. وجود افراد کارآفرین در زمینه کشت گیاهان داروئی و صنایع تبدیلی آن، ثبت برند وامنان و... از جمله فعالیت‌های مردم این روستا است. شیخ روستا نقش مهمی در توسعه روستا و بالفعل شدن ظرفیت‌های روستا داشته‌است. به گفته مردم، ایشان نقش بسیار مهمی در تغییر نوع کشت و ایجاد صنایع تبدیلی و بازاریابی روستا داشته‌است.

علاوه‌برآن هنرستان روستا رشته گیاهان داروئی را تأسیس نموده‌است و دانش‌آموزان روستا را با این ظرفیت محیطی آشنا می‌نماید. وامنان علاوه بر پیشتازی

در زمینه زعفران، تعاونی روستایی فعالی دارد که بذر زعفران و گل محمدی را به سایر روستاهای بخش چشمه‌ساران می‌فروشد. محصولات آن‌ها را خریداری می‌کند. فعالیت‌های جانبی ازجمله جشنواره زعفران، احداث اقامتگاه بوم‌گردی و... از دیگر فرصت هایی است که در روستا ایجاد شده‌است.

در ادامه براساس هدف دوم پژوهش تلاش شد تا با تکیه‌بر رویکرد رقابت‌پذیری منطقه‌ای، نسبت به سنجش رقابت‌پذیری روستاهای بخش چشمه‌ساران و ارزیابی نقش تخصص روستاها در نسبت با نظام تولید و فعالیت اقدام شود. برای این منظور از تحلیل تناظری با استفاده از داده‌های اشتغال و شدت فعالیت‌های هر روستا استفاده شد. در این تکنیک خوشه‌هایی با توزیع همگن مانند نقاطی نمایش داده می‌شوند که در فضای دوبعدی تحلیل نزدیک یکدیگر قرار دارند و خوشه‌هایی که توزیع خیلی ناهمگنی دارند، دور از هم قرار خواهند گرفت. اگرچه از این تکنیک به‌عنوان ابزاری برای میزان تمایز در نقش اقتصادی گروهی از روستاها استفاده می‌شود. این عدد آماری، اینرسی مجموع نامیده می‌شود. اینرسی مجموع، معیاری است که میانگین فواصل بین مختصات نقاط و میانگین خوشه‌ها را نشان می‌دهد. به‌عبارتی‌دیگر میزان پراکندگی را نسبت به مختصات میانگین نشان می‌دهد. بنابراین فاصله بیشتر نقاط به توده مرکزی (میانگین)، اینرسی مجموع بالاتر را نشان می‌دهد. بالاترین اینرسی زمانی حاصل خواهد شد که همه روستاها نقش اقتصادی کاملاً متفاوتی را در منطقه ایفا کنند. به‌همین‌ترتیب، زمانی که روستاها، نقش‌های اقتصادی کاملاً مشابهی را ایفا کنند، اینرسی مجموع آن‌ها صفر خواهد بود. درواقع، ارزش عددی بیشینه هیچ‌گاه حاصل نخواهد شد و فاصله زیادی با اینرسی مجموع بیشینه خواهد داشت. درواقع، دستیابی به ارزش بیشینه به‌طور ضمنی تنها زمانی حاصل خواهد شد که به‌عنوان‌مثال، هر روستا دارای نقش تخصصی منحصربه‌فردی باشد. به‌عبارتی‌دیگر، بخش بزرگی از اشتغال روستاها، غیرقابل‌مبادله است. جدول شماره ٦ و تصویر شماره ٤ و تصویر شماره ٥ نتایج تحلیل تناظر را نشان می‌دهد.

Overview Column Pointsa									
Role	Mass	Score in Dimension		Inertia	Contribution				
					Of Point to Inertia of Dimension		Of Dimension to Inertia of Point		
		1	2		1	2	1	2	Total
Agriculture	0.127	0.421	-0.154	0.028	0.03	0.007	0.620	0.05	0.670
Livestock	0.129	0.466	0.413	0.073	0.037	0.048	0.288	0.138	0.426
Wood	0.122	-2.249	-0.290	0.475	0.818	0.022	0.983	0.01	0.993
Herbs	0.129	0.383	-1.229	0.135	0.025	0.423	0.106	0.659	0.765
Tourism	0.111	0.522	-0.701	0.115	0.04	0.119	0.199	0.218	0.418
Handicrafts	0.120	0.534	0.246	0.071	0.045	0.016	0.363	0.047	0.410
poultry	0.130	-0.153	0.869	0.89	0.004	0.213	0.026	0.502	0.528
industry	0.131	0.69	0.728	0.074	0.001	0.152	0.006	0.430	0.436
Active Total	1			1.062	1	1			
a. Symmetrical normalization									

ج ٦. **نتایج تحلیل تناظری برای شناخت کارکرد نواحی روستایی بخش چشمه‌ساران.**

براساس تحلیل تناظری مشخص می‌شود که زعفران و گیاهان داروئی، مرغداری، صنایع چوبی و گردشگری فعالیت‌های رقابت‌پذیر بخش چشمه‌ساران هستند. ازاین‌بین مرغداری به‌دلیل عدم دسترسی به بازارهای گسترده و ضعف در مرحله تبدیل- طبق گفته روستاییان- از مجموعه فعالیت‌های رقابت‌پذیر خارج می‌شوند. درنهایت نسبت به تعیین نقش تخصصی روستاها براساس رقابت‌پذیری منطقه در بخش چشمه‌ساران اقدام می‌شود. در ادامه به تعیین کارکرد تخصصی روستاها با هدف شناخت وضعیت

رقابت‌پذیری آن‌ها در شبکه هم‌افزا اقدام شد که این فرایند در جدول شماره ۷ تشریح شده‌است.

مطابق با نمودارهای تحلیل تناظری سه کارکرد اصلی و رقابت‌پذیری نواحی روستایی، سه کارکرد اصلی نواحی روستایی را می‌توان در تولیدات گیاهان دارویی، صنایع چوبی و گردشگری ذکر کرد که روستاهای وامنان، فارسیان و سوسرا روستاهای هدف و عامل در این زمینه به‌شمار می‌روند.

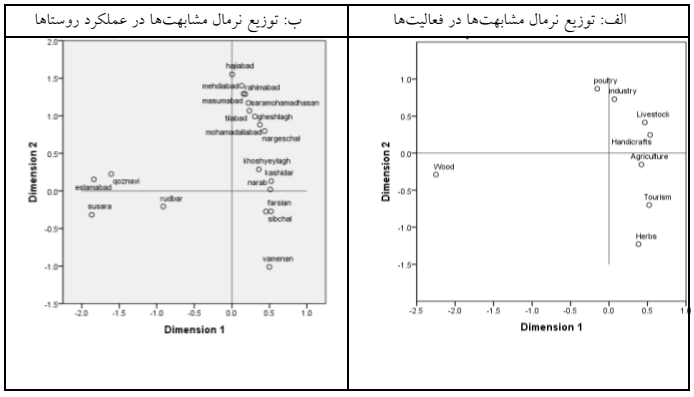

ت ٤. **نمودار توزیع مشابهت در فعالیت‌های بخش چشمه‌ساران و روستاها.**

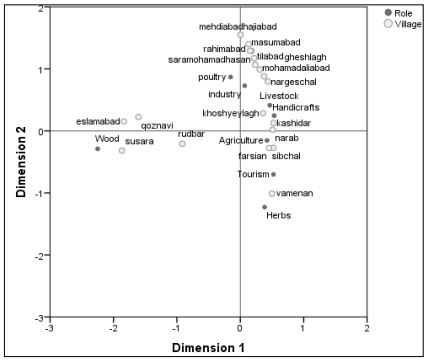

ت ۵. نمودار تحلیل تناظری عملکردهای روستاهای بخش چشمه‌ساران.

کارکرد(تخصص)	تعداد نقاط با کارکرد مشابه در شبکه	روستاهای دارای تخصص
گیاهان دارویی	۱	وامنان
گردشگری	۳	فارسیان- وامنان
صنایع چوبی	۲	سوسرا

ج ۷. کارکرد تخصصی روستاها در شبکه هم‌افزا.

نتیجه

امروزه کارآفرینی به‌عنوان محرکی پایدار برای احیای نواحی روستایی و ارتقای سطح رقابت‌پذیری آن‌ها در عصر جهانی‌سازی با هدف‌گذاری توسعه شهری به‌شمار می‌آید. در صورت توجه به بنیان‌ها و محرک‌های پایدار در حوزه کارآفرینی می‌توان رقابت‌پذیری را در نواحی روستایی به بالاترین حد سوق داده و توسعه‌مندی فضایی این مناطق را منجر شد. در این مطالعه تلاش شد تا پیشران‌های تبیین‌کننده کارآفرینی و کارکردهای تخصصی که منجر به رقابت‌پذیری نواحی روستایی بخش چشمه‌ساران می‌گردد موردبررسی و شناسایی قرار گیرد. نخست مشخص شد که ۵ پیشران اقتصادی، زمینه‌ای، زیرساختی، سرمایه اجتماعی و دانشی می‌باشد.

در این مرحله مشخص شد که پیشران زمینه‌ای کارآفرینی با ۰/۸۸ امتیاز نقش برجسته‌ای در تبیین کارآفرینی در مناطق روستایی بخش چشمه‌ساران دارد. سابقه کارآفرینی، وجود تقاضای بالفعل،متغیرهای تبیین‌کننده این پیشران بودند. پیشران زیرساختی با ۰/۷۵ امتیاز رتبه بعدی را داشت که در قالب امکانات زیرساختی، دسترسی به بازار و دسترسی به مسیرهای تردد تبین می‌شد. پیشران اقتصادی در کارآفرینی روستایی بخش چشمه‌ساران سومین پیشران بود که در قالب متغیرهایی چون درآمد، ریسک‌پذیری، اشتغال، تنوع فعالیت‌ها، فرصت‌های گردشگری، دسترسی به منابع طبیعی کمیاب و دسترسی به تکنولوژی تبیین می‌گردد. پیشران سرمایه اجتماعی به‌عنوان چهارمین

پیشـــران کـــارآفرینی در منـــاطق روســـتایی بخـــش چشمه‌ساران بود که از طریق متغییرهایی چون سرمایه و اعتماد اجتماعی تبیین شد و درنهایت پیشران مبتنـی بـر دانش در کارآفرینی روستایی بخش چشمه‌ساران نیـز بـا متغیرهایی چون وجود دوره‌های آموزشی و سطح سـواد تبیین شد.

در بعـــد رقابـــت‌پـــذیری منـــاطق روســـتایی بخـــش چشمه‌ساران باید گفـت کـه براسـاس سـاختار فعـالیتی روستاها و دسترسی بـه منـابع زمـین و آب روسـتاهای منطقه در شش پهنه قابل‌تفکیک است.

پهنه فعالیتی به مرکزیت وامنان شامل روستاهای نـراب و کاشیدار و سیب چال: در این پهنه زعفـران و گیاهـان داروئی، محصولات کوهی به‌عنوان مزیت رقـابتی تلقـی می‌شود. صنایع تبدیلی گیاهان داروئی در وامنـان شـکل گرفته‌است. ساختار فعالیت‌ها کشاورزی بـود مـی‌باشـد. ظرفیـت‌هـای گردشـگری متنـوعی شـامل گردشـگری زعفـــران، گردشـــگری طبیعـــی، گردشـــگری مـــذهبی، گردشگری زمستانی، گردشگری مـذهبی قابـل‌مشـاهده است. فعالیت‌های این پهنه زمین پایه بوده و جریان‌های سرمایه آن فرامنطقه ای شـکل گرفتـه‌اسـت. روسـتائیان علاوه بر کشاورزی در فصول غیرکشاورزی در شاهرود مشغول به کار هستند.

پهنه فعالیتی بـه مرکزیـت فارسـیان: ایـن پهنـه از نظـر فعالیتی طیف متنوعی از فعالیت‌ها را در حد ضـعیف در برمی‌گیرد. خدمات بین‌راهی، گردشگری طبیعـی و بـوم گردی، گردشگری تاریخی، معدن در زمره این فعالیت‌ها است. استقرار روستاها تحت تأثیر عامل رودخانـه و راه اسـت. در فصـول غیرکشـاورزی روسـتائیان در معـدن مشغول به کار هستند. دامداری و مرغداری نیز از دیگـر فعالیت‌های این پهنه است.

خوش‌ییلاق: روستای منفرد، از نظر فعـالیتی وابسـتگی بالا به شاهرود دارد. این پهنه ظرفیـت‌هـای گردشـگری طبیعـی دارد. وابسـتگی بـه منـابع زمـین و محـدودیت فعالیتی ازجمله ویژگی‌های فعالیتی این پهنه است.

اسـلام‌آبـاد قشـلاق، رودبـار، قشـلاق و معصـوم‌آبـاد روستاهی این پهنه هستند. ساختار فعالیـت ایـن پهنـه از نظر کشاورزی و دامداری و باغداری سنتی است. بخش قابل‌توجهی از فعالیت روستائیان به‌صورت کـارگری در معدن زغال‌سنگ است. تنوع فعالیتی این پهنه بـالا بـوده اما از نظر درآمد دچار مشکل هستند.

پهنه فعـالیتی کوهسـتانی شـامل وطـن، نـرگس چـال، حاجی‌آباد اسـت. در ایـن پهنـه فرصـت بـالقوه کشـت گیاهان داروئی و جنگلی، گردشگری طبیعی، باغـداری، زنبورداری مشهود است. دسترسی این روستاها به منـابع آبی و سهم کشاورزی آبـی آن‌هـا قابـل‌توجـه اسـت. از سـویی دیگـر، ضـعف دسترسـی بـه مراتـع بـه‌دلیـل محدودیت‌های قانونی ورود دام‌هـا بـه اراضـی جنگلـی ازجمله نکات قابل‌ذکر ایـن پهنـه اسـت. وجـود معـدن زمستان یورت نیز به‌عنوان یکـی از وجـوه اثرگـذار بـر ساختار اشتغال و فعالیت این پهنه محسوب می‌شود.

سوسرا و سرای محمدحسین پهنه فعـالیتی هسـتند کـه تنوع بالائی از فعالیت‌های کشاورزی، باغـداری، صـنایع چوبی را دارند. عـلاوه بـر ایـن‌هـا، سـاختار فعالیـت و اشتغال این دو روستا تحت تأثیر شـهر نـوده خانـدوز و معدن زمستان یورت نیز قرار دارد. درمجمـوع مـی‌تـوان گفـت کـه سـه کـارکرد و تخصـص عمـده جهـت رقابت‌پذیری مناطق روستایی بخش چشمه‌ساران وجود دارد و آن‌ها همان گردشـگری، صـنایع چـوبی و تولیـد گیاهان دارویی خواهد بود.

فهرست منابع

- یمانی، بهرام؛ ناصری‌منش، علـی و ابـراهیم آرامـی. (۱۳۹۷)، ارزیابی اثرگذاری شاخص‌ها و زمینـه‌هـای مسـاعد کـارآفرینی

روستایی در توسعه بهینه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان اردبیل). مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، پیاپی ٤٥ صص ١٠٤٣ -١٠٥٥

– داداش‌پور، هاشم و احمدی، فرانک. (١٣٨٩)، رقابت‌پذیری منطقه‌ای به‌مثابه رویکردی نوین در توسعه منطقه‌ای. راهبرد یاس، شماره ٢٢، صص ٥١-٨١

– رحمان سرشت، حسین و صفاییان، میترا. (١٣٩٠). رقابت‌پذیری صنایع تولیدی در ایران، فصلنامه مطالعات مدیریت صنعتی، شماره ٢٢، صص ٧٥-١٠٤

– زنور هادی، برمکی بهروز؛ شناسایی خوشه‌های صنعتی استان تهران، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره ٨، شماره ١، ١٣٩٠

– شریف‌زادگان, محمدحسین؛ ندایی طوسی, سحر (١٣٩٤). «چارچوب توسعه‌ی فضایی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران»، موردپژوهی: استان‌های ٣٠گانه. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی, ٢٠ (٣), ٥-٢٠. ٢٢٠٥٩.١٠/jfaup.2015.56874

– شهرکی، حسن (١٣٩٦). کارآفرینی روستایی همچون یک پدیده زمینه‌مند: پژوهشی در جامعه‌شناسی اقتصاد و توسعه روستایی. نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، سال ششم شماره ١ صص ٦٥ -٩١

– عزیزپور، فرهاد؛ شمسی، رقیه. (١٣٩٣)، نقش عوامل محیطی در سازمان فضایی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان لواسان کوچک). اطلاعات جغرافیایی، شماره ٨٩، صص ١٠٦ تا ١١٢.

– فلاح حقیقی، نگین. (١٣٩٦)، هرم توسعه کارآفرینی روستایی براساس اصول سیاست‌های توسعه روستایی اتحادیه اروپا، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، سال چهارم شماره ١، ص ١١٥

– کشاورز، مرضیه. (١٣٩٧)، واکاوی تعیین‌کننده‌ها و پیشران های توسعه کارآفرینی روستایی در ایران با رویکرد فراتحلیل. فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، شماره ٤، صص ٧٦٥ -٧٧٨

–ملک سعیدی، حمیده بخشی جهرمی، آرمان، فروزانی، معصومه. (١٣٩٢)، عوامل مؤثر بر انگیزه پیشرفت کارآفرینان زن روستایی: موردمطالعه شهرستان مرودشت. علوم ترویج و آموزش کشاورزی، شماره ١، صص ١٤١-١٥٢

- Arthur, I. K. Yamoah وF. A. (2019) Understanding the role of environmental quality attributes in food-related rural enterprise competitiveness. Journal of Environmental Management, Volume 247. Pages 152-160

-Cerro, A., Mogollón, J., Alves, H.(2017). Sustainable improvement of competitiveness in rural tourism destinations: The quest for tourist loyalty in Spain. Journal of Destination Marketing & Management, Volume 6, Pages 252-266

-Charles, V., Zegarra, L.(2014). Measuring regional competitiveness through Data Envelopment Analysis: A Peruvian case. Expert Systems with Applications. Volume 41, Pages: 5371-5381.

-Dinis, A. (2006). Marketing and innovation: Useful tools for competitiveness in rural and peripheral areas. European Planning Studies. Volume 14, Pages:9-22

- Harpa, E.(2017). Macroeconomic Analysis of the Competitive Factors which Influence Innovation in Rural Entrepreneurship. Procedia Engineering, Volume 181, Pages 965-968

- Hong, W.(2009). Global competitiveness measurement for the tourism sector. Journal Current Issues in Tourism. Volume 12, Pages 105-132.

- Korsgaard, S., Müller, S., & Tanvig, H. W. (2015). Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural–between place and space. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research, 21(1), 5-26.

- Ozment, J. Martin, G.(1990). Changes in the competitive environments of rural trade areas: Effects of discount retail chains. Journal of Business Research, Volume 21, Issue 3, Pages 277-287

- Porter Michael E.(1990). The competitive advantage of nations, New York : Free Press.

- Schaller, L., Targetti, S., Villanueva, A. J., Zasada, I., and Viaggi, D.(2018). Agricultural landscapes, ecosystem services and regional competitiveness—Assessing drivers and mechanisms in nine European case study areas. Land Use Policy, Volume 76, July 2018, Pages 735-745

- Serbu, R.S.(2014). An Interdisciplinary Approach to the Significance of Digital Economy for Competitiveness in Romanian Rural Area Through E-agriculture. Procedia Economics and Finance, Volume 16, Pages 13-17

- Vázquez, D., & Hernandez, M.(2014). Measuring Corporate Social Responsibility for Competitive Success at a regional level. Journal of Cleaner Production, Volume 72, Pages 14-22

- https://doi.org/10.22034/39.171.103